Descartes [ETF UK]

Ladislav Hejdánek

This is a part of the original document:

Descartes [ETF UK]

jedná se o část původního dokumentu:

Descartes [ETF UK]

◆ seminář, česky, vznik: 16. 3. 1990

◆ seminar, Czech, origin: 16. 3. 1990

Descartes [1990]

[strojový, neredigovaný přepis – model Gemini Pro 3 preview]

16. 3. 1990

Jiný hlas: Přece se však nechci srovnávat s nějakými šílenci, jejichž mozek ničí zhoubná pára z černé žluči, a oni pak ustavičně tvrdí, že jsou králové, ač jsou to úplní chudáci, nebo že mají na sobě purpurový šat, ač jsou nazí, nebo že mají hliněnou hlavu, nebo že jsou tykvemi nebo ze skla. To však jsou blázni a já bych byl asi stejný blázen, kdybych se řídil jejich příkladem.

Má k tomu někdo nějakou poznámku? Je potřeba se u toho zdržet. Nezdá se vám tam nic rozporného? Nebo nasvědčující nějakou pochybnost?

Podívejte, v těch předchozích odstavcích, to je jenom drobnost, hledejme v tom prvním: poznal jsem, že musím jednou v životě všechny své názory úplně zavrhnout a začít od základu. To znamená pochybovat o všem. To bylo i v té předmluvě, jak jsme kdysi dělali. A teď tady je, že přece jenom jsou některé věci, o kterých nelze vůbec pochybovat. To je vlastně v rozporu. Lze to říct, že nelze pochybovat?

Nemá k tomu nikdo žádnou… Jak to přijde? Nejdřív ohlásí, že se bude pochybovat o všem, a teď tady říká, že o ničem nelze pochybovat. Vidím, že jste to dále nečetli předem. Tak si to necháme jako otevřenou otázku. Jinak myslím, že to není důležitý odstavec. Takže prosím další.

Jiný hlas: To je ovšem v pořádku. Nejsem přece člověk, který v noci spí a představuje si ve spánku všechno právě tak, ba dokonce někdy i věci méně pravděpodobné, než tihle šílenci za bdění. Jak často se mi v noci zdávají zcela obyčejné věci, že tu jsem, že jsem oblečen, že sedím u krbu, ač přece jsem svlečen a ležím na loži.

Tak já jsem myslel, že je hloupé očekávat, že řeknete něco, co je v dalším odstavci. Nicméně to, o čem nelze pochybovat, je ihned zpochybněno. Poněvadž se mi to může také jenom zdát. Pravda je, že ve snu velmi často nejsme schopni rozpoznat, že to je sen, ale ve stavu bdělém málokdy máme dojem, že sníme. Ano, jsou, psychiatři mluví o snech v bdělém stavu a kromě toho takové dojmy máme, někdy máme dojem, že to snad nemůže být ani pravda. Že to snad není skutečné. Já jsem tento dojem měl teď v minulých dnech. Tak prosím další odstavec.

Jiný hlas: Nyní se však dívám očima otevřenýma a chvěji tímto papírem, není ospalá tato hlava, kterou pohybuji, úmyslně a vědomě natahuji tuto ruku a cítím ji. A to všechno by ve spánku nebylo tak zřetelné.

Tak tady teď zavádí slovo, které je velice důležité – to „zřetelné“. Nenápadně zavede filosof slovo a pak s ním začne pracovat. Máte k tomu… víme, co to je zřetelné? Česky.

Jiný hlas: Viditelné.

Je to od „zříti“, zrak, ano. Tedy je otázka, jestli je to viditelné. Viditelné je i to, co není zřetelné. Když v šeru něco vidím, tak to můžu vidět nezřetelně, a přesto to vidím. A nevím, co to je, nemohu odhadnout, co to je, ale vidím, že tam něco je.

Jiný hlas: Jasně viditelné. Ale tam se asi nemyslí jenom na vidění… pojmy, které nejsou zrakové.

Ano, správně. Ovšem to by samo o sobě nic neznamenalo, protože je zejména v řecké tradici, a ta pronikla do evropské, že náš nejdůležitější smysl je zrak. A tedy jestliže je něco zřetelné i jinak, tak se to vlastně přirovnává k tomu, že to je skoro tak dobré, jako když to zříme. To je pravděpodobně asi

důvod, proč se rozšířil význam slova zřetelný na všechny smysly. A nemusí to být jenom smysly, může to být zřetelná představa, může to být zřetelná myšlenka.

Já se právě koukám, co tady je v tom… no promiňte, skutečně tady se s tím nedá nic vyrábět, měl jsem se na to podívat dříve. Tak budeme si to pamatovat.

Jiný hlas: Já jsem chtěl jenom říct, že Descartes staví na srovnání, že ten bdělý stav je zřetelnější než ten snový a z toho odvozuje tu absolutní pravdu. Mně to připadá logické jenom v té rovině fyzické, zdá se mi logičtější jenom pravděpodobnost.

Nepochybně na této úrovni zatím to není víc než jenom relativní, protože také v bdělém stavu nemusí být všechno zřetelné a naopak někdy se nám může zdát něco tak zřetelně, že si to třeba ještě potom pamatujeme jako naprosto zřetelné. Jsou někteří lidé, kteří mají velmi zřetelné sny.

Jiný hlas: No ale to slovo zřetelné, to je vlastně jenom subjektivní dojem, protože neznáme nic zřetelnějšího.

To je tedy předčasný soud. To tam vkládáme něco do toho slova, o čem my ještě nevíme, jestli to skutečně je smysl Descartův. Nepochybně kdykoli mluvíme o čemkoli, tak vždycky tam je kus subjektivity. Tedy i když by to byla jistota, o které pak se ukáže, že na ní Descartes vše zakládá, tak jistota je něco, co je subjektivní. A přesto mluvíme o tom jako o jistotě, nikoli o pravděpodobnosti. Tedy ta subjektivita je u toho vždycky. Čili námitka, že to je subjektivní, neobstojí. Poněvadž co není subjektivní, to pro nás není. Největší realita musí pro nás subjektivně být. Musí nám být dána, musíme ji vidět, musíme na ni myslet a to všechno jsou subjektivní záležitosti. Bez subjektivity není nic pro nás. Takže námitka subjektivity nestačí. To musíte pak ještě kvalifikovat nějak dál. Ale prostě ať hovoříme o čemkoli, tak o tom hovoříme díky tomu, že to pro nás něčím je, a tím, že to je pro nás, tak už je tam ta subjektivita přítomna. Podle Kanta jak je to o sobě, to je nám zcela nepřístupné.

Jiný hlas: Mluví o tom, že jsou věci, o kterých nelze pochybovat, že je to vlastně absolutní soud, který je platný, a potom tady má relativní posun.

Nevím, jestli dost dobře chápu. On tam řekne, o čem nemůžeme pochybovat, pak to ihned zpochybní tím, že se nám to může zdát. Takže i to, o čem nemůžeme pochybovat, se nám může zdát. Takže co teď? Takže teď on chce rozlišit pomocí té zřetelnosti.

Jiný hlas: Protože sám je vlastně v nedostatku. Když se nedá pochybovat, tak se pochybovat nedá.

Jistě, vždyť to jsem říkal a vy jste byli zticha.

Jiný hlas: Já vnímám jenom, co říkal Pavel, že myslí, že my si to stejný, co jste napsal vy…

Tak teď zase nerozumím. Řekni vždycky co: myslí on? co myslel jsem já podle tebe?

Jiný hlas: Vy jste poukázal na to, že jednou mluví o tom, že se pochybovat nedá o těch věcech, a pak to vzápětí pochybuje.

No tak já jsem říkal něco jiného. Já jsem říkal, že tam říkáš, že se nedá pochybovat, a předtím řekl, že bude pochybovat o všem. Naopak jsem od vás chtěl slyšet, že hned v dalším odstavci to zpochybňuje, že to jsem já nezmínil. A chápu, že vám to připadalo možná přiblblé říkat něco, co jste si měli přečíst už předtím a vědět o tom. To chápu. Ale nemůžeš říkat, že já jsem to sám zmiňoval, já jsem zmiňoval něco jiného. To, co bylo v předmluvě a co bylo na začátku prvních meditací.

Jiný hlas: Když se mluví o tom snu, tak on to říká, že nejdřív mluví o něčem nepochybným a potom přiznává, že to pochybný je.

Jak přiznává? Komu to přiznává? Naopak. On nás nechá chvíli mít za to, že opravdu jsou některé věci nepochybné. Například, že sedím u krbu. Každý si uleví, že přece jenom jsou nějaké nepochybné věci. A on to hned vzápětí – to ne, že přiznává – on tam najednou řekne: „No ale vždyť se nám to může zdát.“ Naopak, on tady tím na chvilku připustí, že je něco nepochybné, a pak můžeš říct, že se nám to jenom zdá, že to je nepochybné. Že dokonce se nám to může zdát ve snu. On může říct, že to připustí. Komu? To není námitka, naopak. On sám pokračuje ve svém zdůvodnění, proč se musí o všem pochybovat. Což ohlásil na začátku. A teď mi řekni znova, cos měl na mysli předtím. Když jsi vykládal ten…

Jiný hlas: Myslel jsem, že ten odstavec první, že to není jenom taková řečnická úvaha, že to je kategorický soud, že jsou věci, o kterých nemůžeme pochybovat. A že on to drží.

Že to říká a pak vzápětí říká něco jiného, ale stejně teď už vím, že si myslíš, že to vlastně…

Jiný hlas: (nesrozumitelné)

No tak co? Myslí to vážně, anebo to nemyslí vážně?

Jiný hlas: Že to vážně nemyslel, ten první odstavec.

No a tak, tak to je řečnické.

Jiný hlas: No já vím, já jsem právě myslel, že to řečnické není.

Jo aha, předtím tedy. A bereš to zpět. Dobře. Tak prosím další.

Jiný hlas: Ale ovšem vzpomínám si, že také podobné myšlenky mě kdysi ve spánku oklamaly. A přemýšlím-li o tom pozorněji, jasně vidím, že bdění nelze bezpečnými znaky odlišit od spánku, žasnu nad tím a právě tento úžas mě utvrzuje v domněnce, že spím.

Ano? Připomínky? Poznámky? Musíte být aktivnější. Já nevím… Zdá se vám to, že to je k ničemu? Že jste si to sami vybrali toho Descarta? Nebo se zas já pustím do výkladu a bude to další přednáška? No tak jsme si říkali, že nebudeme v tom pokračovat.

Podívejte, on tam předtím řekl, navrhl rozdíl mezi tím, když mám nějaký dojem ve stavu bdělém a nějaký dojem ve stavu spánku. Tak že to rozliším podle toho, zdali to je zřetelné, nebo není. To je ten minulý odstavec. A my jsme uvažovali o tom, co to je to zřetelné, a nemohli jsme se na tom domluvit pořádně. Nemůžeme také přesně říci, co tím myslí Descartes, poněvadž on to slovo zavede. No a teď on zpochybňuje tu zřetelnost. To jest to kritérium zřetelnosti. „Jasně vidím, že nikdy nelze bezpečnými znaky odlišit bdění od spánku.“ Čili zřetelnost padá pod stůl. Nikdy nelze. Je to pravda? Lidi se štípou, koušou do rtů, aby je bolest vzbudila, aby zjistili, jestli se jim to náhodou nezdá. Je to tak, že nikdy nemůžeme zjistit, zda spíme nebo bdíme? Nejde o to, že to prakticky dost vychází, že to tak zjišťujeme a pak se v tom celkem vyznáme. Jde o to… Můžeme v extrémních případech vždycky zajistit, abychom věděli, zda to je ve stavu bdělém nebo ve stavu nebdělém? Je mezi bdělostí a snem ostrý přechod? Co o tom soudíte? Sami, bez ohledu na Descarta. Prosím?

Jiný hlas: (nesrozumitelné)

Mohl byste uvést nějaký argument, kterým byste svůj dojem podepřel?

Jiný hlas: (nesrozumitelné)

No je to velice jednoduché. Podívejte se, existují drogy, které působí, že ve stavu bdělém máte halucinace. Někteří lidé mají halucinace i bez toho, ale koneckonců ta fyziologie je naprosto stejná. Člověk se může dostat do stavu, kdy má dojem o něčem, který neodpovídá. A on v tom svém stavu to

není schopen zkontrolovat. Ale je to nezkontrolovatelné? Tady je důležité, že Descartes uvažuje jen o sobě. Ale tady je společnost také. A ta společnost rozhoduje vposledu o tom, zda v takových extrémních případech je váš stav bdělý, anebo nebdělý. Tak třeba se posuzuje na soudě míra odpovědnosti za vinu, míra zavinění. Někdo může něco udělat, protože mu předtím spadl šutr na hlavu a byl ještě poněkud otřesen. Nebo je známo, že třeba ženy po porodu mají různé takové mimořádné duševní stavy. A když se dopustí v těchto stavech nějakého trestného činu, tak se posuzuje, není-li to důsledkem právě toho, že tam došlo ke změně psychiky … jako jakousi polehčující nebo osvětlující okolnost a tak dále. Když je někdo ve stavu podnapilosti a zaviní dopravní nehodu, tak vlastně není souzen jen za tu nehodu, ale navíc je souzen za to, že jel a tonul ve stavu nestřízlivém. Společnost rozhoduje o tom, zda to byl stav střízlivý nebo naopak ve stavu podnapilém, zda míra odpovědnosti je plná nebo oslabená. Zda na jedné straně oslabení míry zavinění není vyváženo, nebo ještě daleko převáženo, mírou odpovědnosti za to, že ta míra zavinění byla vlastně menší v tom daném případě, protože předcházel jiný trestný nebo nebezpečný čin. To se všechno posuzuje.

Podobně lékař posuzuje, zda – když vidíte všude bílé myšky, i když nejste opilý – to je nebo není skutečnost. Může se stát, jsou takové případy literárně i jinak zpracované, že někdo má dojem, že se zbláznil, protože vidí bílé myšky, a ony tam ty bílé myšky třeba skutečně jsou, že tam zrazu tečou z laboratoře nebo něco takového. A teď člověk právě proto, že ví a mnohokrát slyšel, že bílé myšky znamenají, že je mimo sebe, tak najednou má dojem, že se zbláznil, jenom proto, že vidí bílé myšky. Míra reflexe jednotlivce je nejrůznější a společnost do toho jaksi intervenuje a kontroluje to.

Tady když Descartes mluví o tom, že to nemůže bezpečnými znaky odlišit, tak vlastně zapomíná, že každý člověk je součástí určité společnosti, rodiny, školy, zaměstnání a tak dále, a že ti druzí lidé fungují také jako jakýsi korektiv. Ne že oni by to taky mohli rozhodnout jednoznačně, ale člověk by se musel dostat do extrémní situace, kdy najednou neví. Normálně to rozlišujeme. Než se stane ta extrémní situace, kdy najednou neví, tak tam má ty druhé. Ono na první pohled to vypadá, že to je argument neplatný, protože co nám říkají ti druzí, nás mohou podvádět, říká Descartes. Ale na tomhle vidíte, jak celá ta argumentace je vedena směrem, který na něco zapomíná.

Jiný hlas: Já si tady myslím, že nejde o společnost jako takovou, ale spíš o vztah v tom buberovském slova smyslu, vztah já-ty. Protože ten buberovský vztah je v tom snovém světě vlastně nemyslitelný. Nemyslitelný jediným reálem.

Aha, dobře. Jistě, já jsem mluvil o společnosti a samozřejmě společnost tady není jako věc, jenom jako ti druzí. Společnost může přece propadnout nějakému bludu, nějaké kolektivní iluzi. A tam zas ten kolektiv je kontrolován na tom jednotlivci, který je schopen se z toho někde vymanit a zkritizovat to. Tam je to obráceně, tam zas jednotlivec kontroluje společnost. No ale když chcete říct jenom toho druhého, tak kterého druhého? Jenom ten, co je nejblíž? Ten může propadnout právě těm iluzím, o kterých mluvíte. Tomu se nevyhnete. Nezdá se vám? Mně jde vždycky o to, jestli se vám nezdá absurdní to, co říkám. Jestli je to argument proti tomu. Jestli víte, že jste tam vlastně ten problém tímhle neřešil. Vy poukazujete na to, že to je ten druhý a ne společnost. Já připouštím, že společnost in abstracto žádná vám nemůže nic říct, že vždycky to musí být někdo. Čili v tom se dohodneme. Ale na druhé straně ten váš argument, že ta společnost může propadnout nějakým iluzím…

Jiný hlas: Já jsem nemyslel toho druhého. Já jsem mluvil o vztahu v buberovském slova smyslu. To je něco trošku jiného, protože ten vztah já-ty je já a člověk.

Ano, ale na ten svět, který… tady jde o ten zásadní přístup, protože ten vztah já-ty, jak jsem říkal před chvílí, je v tom snovém světě nemyslitelný.

To jsem neřekl. Já jsem ve svém životě jednou potkal docela zřetelně u Muzea na začátku Mezibranské Rádla a bylo to ve snu.

Jiný hlas: No ale Rádl byl potom jako jenom... ono řečeno v uvozovkách... několik teček...

Jak to víte? Není pravda, on se mnou mluvil.

Jiný hlas: No dobře, ale potom se děje to, co ve vašem mozku jaksi bylo...

To je váš výklad! To je stejně tak, jako když vám Bůh něco říká, tak může říkat jenom to, co už dávno ve vašem mozku bylo, a vy si to jenom vymýšlíte. Ne? Jak to víte? Jak to můžete zkontrolovat? Když i oslice může promluvit, proč by nemohl mluvit Rádl ve snu? Proč přistupujete na tu pověru moderní, že co se vám zdá, že to je váš výrobek? Bůh dává sen, ne? Víte jako teolog? Spravedlivému. Kdo je spravedlivý?

Jiný hlas: No ale teď jde o to, co jako... je o myšlení s tím objektem. Buď, když by to teda bylo něco subjektivního, a v tom případě to už předem musí být v tom lidském mozku, který musí být teda přítomný, a nebude to něco objektivního. V tomto případě by to znamenalo nějak se... řekněme spojit s duší země... což teda jako je produktivně určitě těžký napovídat. Ale v tom případě by to ovšem byl ten vztah, byl by to vztah já-ty.

Jste dva kilometry pod hladinou té záplavy předmětného myšlení. Pokuste se vyplavat a nadechnout se trošku. To je strašný přístup: buď je to subjektivní, nebo je to objektivní. Copak nevíte, že to dělení na subjektivní a objektivní je náš výrobek? To jsme si vymysleli. Jak s tím můžete tak samozřejmě pracovat? Vždyť je to strašně zproblematizované. Co to je subjektivní a co to je objektivní? Celá objektivita je přece v rozpadu. Předsudek takzvané "objektivní reality", vždyť to je neudržitelná záležitost. A subjekt, nevíme, co to je. Někteří filosofové se chtějí bez toho obejít. Co zbývá ze subjektivity bez subjektu? To jsou všechno přístupy, které jsou hluboce problematické. A vy s tím pracujete jako se skalpelem.

Všechno, co je ve vaší hlavě, může být kvalifikováno, nebo můžete s tím pracovat se skalpelem takto jako teď. Všechno. To platí o kázání, to platí o čtení Bible, to platí o čemkoliv. Všechno je to, co říkáte: buď je to něco objektivního, nebo je to něco subjektivního. Když je to subjektivní, je to výplod mého mozku, když je to objektivní, tak je to mimo mě. Co s tím? Vždyť to neplatí tohle. Ten hlavní problém je, že ta subjektivita se musí podřídit, musí se nechat ovládnout tím pravým. Ale to pravé, to není objektivita. Objektivita je přece iluze, neobjektivita. Každá objektivita je subjektivní výtvor. A naopak, když mluvíme o subjektivitě, tak ji objektivizujeme. Každá subjektivita je objektivní, každá objektivita je subjektivní. To je zmatek nad zmatek. Rozhodující je, abychom my jako subjekty a s celou svou subjektivitou, abychom se podřídili tomu, co má být. Čili co není subjektivní, ale co není taky objektivní. To, co má být přece jen objektivní, to není. To, co má být, není. Jak by to mohlo být objektivní? Prostě...

Jiný hlas: Když tady říkáš o tom, že se nemůžeš přesvědčit, že spí. Mohlo by to znamenat tedy, že když stále spí nebo ten stav, který prožívá, považuje za spánek, jestli z toho ještě logicky nemusí plynout, že existuje mimo to ještě nějaké bdění? Že třeba může jenom jakoby zpochybnit tu kategorii, která byla teď nazývaná jako bdění, tím, že se podobá tomu, co jsme teď nazývali spánek?

Ano, ano. Chápete to naprosto správně. Není to míněno jako námitka. Jako výklad. To byl správný dotaz. Ve chvíli, kdy nemůžeme rozlišit mezi bděním a spánkem, tak se může stát, že všechno své bdění budeme považovat za jenom extrémní případ spánku. Zazřetelnější spánek, takříkajíc. To je v zásadě, když to nemůžeme rozlišit a přechod, ta hranice je neurčitelná, no tak můžeme propadnout dojmu, že vlastně to všechno se zdá. A navíc ještě jsou v historii případy, spíše ne, že by ten dojem byl

skutečný, ale že tato myšlenka je vyhnána do extrému. Totiž, že nejenom, že se nám všechno zdá, někdy zřetelněji, někdy méně zřetelněji, ale my sami, že se vlastně někomu zdáme.

Ta myšlenka je vyhnaná do extrému tímto způsobem. Protože když řekneme, že se nám to zdá, tak my tady pořád ještě jsme jako ti, kterým se to zdá. Na této rovině zůstává Descartes celou dobu. A má dojem, že když myslím, to jest vím, že myslím, tak to je jasné, že jsem. Naproti tomu byla vymyšlena idea, která toho Descarta vlastně zpochybňuje a vyvrací tu jeho jistotu základní, protože to celé, že se nám zdá, že jsme, protože myslíme, může být jenom, že se nám zdá, že myslíme a ve skutečnosti jsme někým myšleni. Tato absurdita překonává Descarta, má své meze a byla podrobena také kritice, ale v zásadě je to vyhnání toho, co jste teď řekl, ještě do dalšího extrému. A skutečně to tak v zásadě může být. Jestliže je pravda, že není možné rozlišit sen od bdění, no tak pak můžeme i to bdění považovat za jenom zvláštní případ snu. Museli bychom to podrobit ještě analýze, víme, že v jiné oblasti Nietzsche provedl něco podobného, že pravdu považuje za zvláštní typ lži. Co to znamená pak, když uděláme takovýhle obrat? No, ale to by vedlo daleko a my bychom nemohli dál u toho textu. To je skutečně mimo Descarta, za Descarta.

Tak ještě něco, někdo? Tak prosím další odstavec. Ještě jednu věc snad. Jakou důležitost tam má to slovo „žasnu“ a „úžas“? Proč to tam je asi? Co můžeme jenom domnívat. Proč to tam slovo je? Je to zvláštní, má to charakter argumentu. Jasně vidím, že nikdy nelze bezpečnými znaky odlišit bdění od spánku. Žasnu nad tím. To jest do té doby, než jsem si to uvědomil, tak jsem si myslel, že to je snadné rozlišit. Nyní, když zjišťuji, a to jasně, to není dojem, jasně vidím, že to rozlišit nelze, tak nad tím žasnu. Co to je? Co to znamená? Když si člověk něco uvědomí, co si předtím představoval jako samozřejmé, měl dojem, že to je samozřejmost, najednou vidí, že to vůbec není samozřejmost, naopak, že to dokonce je nemožné rozlišit. První reakce nad tím je, že žasne. Nenapadá vás Aristoteles náhodou někomu? Je to věc, která se opakuje, stále se cituje, měli byste se s tím někde už setkat. Aristoteles prohlásil, že údiv je počátkem filosofování. Čili když tady jasně vidím, že nelze rozlišit, ačkoliv jsem si předtím myslel, že to je snadné, a když nad tím žasnu, tak to vlastně musí každému zazvonit, že to je připomínka Aristotela. V tomto momentě tady začíná filosof se svým filosofováním. Počátek filosofie. To není celá filosofie, počátek. Prosím.

Jiný hlas: Já mám ještě k tomu jednu otázku. Z jakých důvodů on se přiklání k tomu spánku? Když říká, že to neumí rozlišit, že neumí rozlišit bdění od spánku…

Ano, ano, správně.

Jiný hlas: …tak proč by nemohl naopak spánek považovat za bdění? Vždyť to, že neví, jak to je, z toho neplyne, že spí. Z toho plyne, že neví. Z toho stejnou logikou by mohl vyvodit, že pořád bdí.

Ano, přesně tak. Velice správně. To se mi moc líbí, tohle. No a zároveň je na tom vidět, tohle je daleko zřejmější, nedržitelné, než to, že stále sním. A kritikou této druhé eventuality si můžeme připravit půdu pro kritiku té první. Proto je důležité si tohle uvědomit. Jestliže nemohu rozlišit spánek od bdění, tak v zásadě je stejný důvod, proč považovat obojí za bdění, jako proč považovat obojí za spánek. Proč se nakonec spíše podezírat to vše, že to je pochybné? Proč nejsem naopak nakloněn podezírat to vše, že to je skutečnost? No a my víme, že zpočátku lidé sny považovali za jenom jiný druh skutečnosti. Čili to je dost pozdní záležitost, že rozhodně nejdříve ten sen byl považován za bdění a teprve později to bdění bylo považováno za sen. A dost výjimečně. Mohli bychom teď uvažovat o tom, proč tomu tak bylo, ale ta otázka byla naprosto přesná, správná a vedla by nás určitým směrem, pokud bychom se tím problémem chtěli důkladně zabývat. Ale my se zabýváme Descartem, tedy půjdeme dál. Ano, tak prosím další. Kdo je na řadě?

Jiný hlas: Předpokládejme tedy, že spíme a že tyto jednotlivosti nejsou pravdivé, jako že otvíráme oči, pohybujeme hlavou, natahujeme ruce, a ani snad, že nemáme takové ruce a takové celé tělo, jak je cítíme. Ale je třeba přiznat, že sny ve spánku jsou podobné malovaným obrazům, které mohly být vytvořeny jen podle skutečných věcí, a že tedy aspoň věci obecné povahy, oči, hlava, ruce a celé tělo, nejsou jen zdánlivé, ale že skutečně existují. Vždyť malíři, ani tehdy, když se snaží vytvořit sirény a satyry v nejdobrodružnějších tvarech, nemohou jim dát úplně nové formy, ale toliko jen mísí údy rozmanitých živočichů. Nebo jestliže si vymyslí něco tak nového, že vůbec nic podobného nebylo nikdy spatřeno, a že tedy je to úplně vymyšlené a nepravdivé, přece aspoň přinejmenším musí být pravdivé ty barvy, z nichž to skládají.

No, to je dost kuriózní odstavec. A rád bych slyšel, jak na to budete reagovat.

Jiný hlas: Jestli bych se mohl zeptat na ty barvy, jsou pravdivé?

Dobře, tak to vylož ještě. Takhle ta otázka ještě nic neříká, musíš tou otázkou říct víc.

Jiný hlas: Ta barva je tak pochybná záležitost. Třeba míchání té barvy, že se řekne červená, nebo že to udělá do modra. Kde je pak měřítko pravdivosti té barvy?

Ty myslíš, že když mluvíme o pravdivosti u barvy, že jde o pravdivost výroku o barvě? Ale to tady není.

Jiný hlas: No tak co se tím myslí? Já myslím, že barvy nemají kategorii pravdy nebo nepravdy, nejsou nositelé pravdy. Nemůžou být pravdivé nebo nepravdivé. My těm barvám přikládáme nějakou kategorii, která se na ně vztáhnout nedá.

Dobře, tak to si myslíte, že barvy nemůžou být pravdivé. A proč nemůžou? Co nemůže být, nebo co může být pravdivé naproti tomu?

Jiný hlas: No pravdivý může být soud.

Dobře, tak to je Aristoteles, že místem pravdy je soud. Je to tak? My přece víme, že česká tradice naopak mluví o pravdě, která vítězí. Jak soud může vítězit?

Jiný hlas: Dobře, tak pravda vítězí, ale ta barva nemá rozměr, který by se dal nějakým způsobem srovnat s pravdou. Mně se zdá, že je naprosto nezávislá na pravdě nebo nepravdě.

Dobře, se vám zdá. Proč? Jenom líčíte své vnitřní dojmy.

Mně se zdá, že bychom se měli obrátit trošku jiným směrem. Když to tak říká, co tím myslí? O čem tam předtím říká, o čem mluví? Že sny se podobají malovaným obrazům, které by mohly být vytvořeny jen podle skutečných věcí. Že se nemohou zcela stát něčím mimo vše skutečné, že nějak se vždycky ke skutečnosti vztahují. Že malíři malují takové všelijaké potvory, ale jenom kombinují různé znaky, které znají ze skutečnosti.

To je argumentace naprosto shodná s argumentací empiristů. To musíme také vzít v úvahu – už ten Descartes je vlastně určitou polemikou. A tohle on říká jako něco, co bude chtít pak vyvracet. Musíme mít v této věci jasno. Ale za těchto okolností, v tomto kontextu, když vlastně přijímá jistou argumentaci empiristickou (nebo před-empiristickou, když jde o Descarta), tak jaký smysl má, že to, co nemůže být spatřeno a je jenom vymyšleno, tak přece jenom vždycky nese nějaké stopy skutečnosti? Tady říká vymyšlené a nepravdivé. Že to, co je vymyšleno, nemůže být úplně nepravdivé. Nenést žádné stopy skutečnosti, vztahovat se…